

УДК 340:339.9(045)

Т. Ольхова,кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку українського суспільства та держави особливого значення набувають процеси глобалізації, інтеграції України у європейський та світовий економічний і політичний простір, розширення економічної співпраці з іншими країнами, участь у великій кількості міжнародних організацій. Сучасні економічні процеси у світі все більше характеризуються такими явищами, як глобалізація, транснаціоналізація, інтеграція. Економіка кожної країни вже не може вважатися самостійною, відокремленою, адже перебуває під впливом обставин, що мають місце на міжнародній арені.

У той же час неможливо не вказати, що утвердження ринкової економічної системи в Україні призвело до відкритості національної економіки, що, окрім безперечних позитивних наслідків, призвело й до виникнення негативних. Саме ця відкритість поставила суб'єктів господарювання у певну залежність від зовнішніх економічних факторів, які мають місце на міжнародній арені. Такими, наприклад, можуть визнаватися міжнародні фінансові та економічні кризи, обвали ринків, фондових, товарних бірж, коливання економічних величин, таких, як попит, пропозиція, конкуренція у міжнародній економічній сфері в цілому та в окремих її галузях. Економічна безпека бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності не врегульована українським законодавством на достатньому рівні. Дана прогалина зі сторони законодавця негативно впливає на здійснення даними суб'єктами

зовнішньоекономічної діяльності та господарської діяльності взагалі.

Дослідженню проблем правового регулювання економічної безпеки бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності присвячені наукові роботи З. Варналія, А. Воронкової, О. Свірідової, Я. Жаліла, В. Нижника. Також слід згадати таких відомих дослідників, як М. Войнаренко, К. Горячева, О. Василик, М. Бутко, Т. Кузенко, Л. Малюта, В. Мунтіян, М. Єрмошенко, В. Лук'янова та інших. Проте, незважаючи на активний інтерес до досліджуваної проблематики та численні наукові праці, вважаємо, що дані питання потребують більш детального аналізу.

Завданням дослідження є теоретико-практичний аналіз та визначення особливостей правового забезпечення безпеки бізнесу в зовнішньоекономічній діяльності в умовах глобалізації.

Глобалізаційні процеси кінця ХХ – початку ХХІ століття стали основою для здійснення змін у політиці з питань, які стосуються не лише гарантування економічної безпеки держави, але й суб'єктів господарювання на усіх рівнях (локальний, регіональний, національний, глобальний). Даному питанню присвячена також діяльність багатьох міжнародних організацій. На сьогодні в умовах глобалізації економічна безпека бізнесу стає одним з керівних принципів, на основі якого базується організація та здійснення господарської діяльності у зовнішньоекономічній сфері [1].

Враховуючи, що на сьогодні наявна значна кількість факторів та обставин

міжнародного походження, особливості правового регулювання, що мають місце при забезпеченні та гарантуванні економічної безпеки бізнесу при здійсненні ним зовнішньоекономічної діяльності, є саме тим знаряддям, метою якого є гарантування стабільного та прогресивного розвитку як даних суб'єктів, так і національної та міжнародної економік, мінімізація ризиків та своєчасне відвернення потенційних загроз.

Вищезазначена теза, насамперед, обумовлена тим, що суб'єкт господарювання (бізнес), який здійснює господарську діяльність у зовнішньоекономічній сфері, є досить-таки специфічним суб'єктом. Його особливість полягає у спрямованості та комплексності економіко-правових інтересів, адже він є специфічним носієм як власних економічних інтересів, так і інтересів держави, у якій він існує. Ці економічні інтереси не можуть бути розірвані та повинні аналізуватися у сукупності [2].

Через те слід зауважити, що економічна безпека суб'єкта господарювання при здійсненні ним зовнішньоекономічної діяльності за умов глобалізації носить не лише національний, а й міжнародний характер, адже спрямована на захищеність як власних інтересів бізнесу, так і інтересів держави та міжнародного співтовариства. Це може бути досягнуто шляхом превенції загроз, мінімізації ризиків, встановленні потенційних перешкод у здійсненні суб'єктом господарювання зовнішньоекономічної діяльності.

У той же час деякі автори, аналізуючи особливості забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації та його правових засад, звертають увагу на те, що національна безпека та міжнародна безпека за сутністю, природою та змістом є зовсім різними поняттями, які не підлягають порівнянню. Так, наприклад, звертається увага на те, що національна економічна безпека є результатом забезпечення економічних інтересів як окремих суб'єктів господарювання, так і держави в цілому. Тобто національна економічна безпека розглядається як сукупність заходів з боку держави, є по-

літикою держави у сфері захисту економічних інтересів. Міжнародна безпека у даному відношенні визначається як певний стан захищеності економічних інтересів міжнародного співтовариства в цілому та окремих його суб'єктів, який може досягатися за умови проведення виваженої та чіткої політики із забезпечення локальної, регіональної та національної економічної безпеки [3].

Зауважимо, що, на нашу думку, економічну безпеку бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності слід розуміти як такий особливий стан захищеності економічних інтересів суб'єкта від негативного впливу, що може походити як з внутрішнього боку (держави, з якої походить суб'єкт господарювання), так із зовнішнього (діяльність держави, у якій безпосередньо здійснюється зовнішньоекономічна діяльність).

Слід звернути увагу на те, що економічна безпека бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності є фундаментом для попередження усіх тих негативних факторів, явищ та обставин, які можуть виникати у мінливій міжнародній економічній ситуації. Адже бізнес знаходиться під впливом міжнародної конкуренції, непропорційності розвитку світового господарства тощо.

Отже, особливістю правового забезпечення бізнесу в зовнішньоекономічній діяльності в умовах глобалізації є, насамперед, розробка та реалізація системи гарантій для суб'єктів, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Дані гарантії спрямовані на мінімізацію ризиків, ефективне попередження та подолання загроз, що можуть вплинути на економічні інтереси бізнесу [4].

Так, наприклад, аналіз нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини по забезпеченню економічної безпеки суб'єктів господарювання, передбачають необхідність здійснення наступних дій:

- 1) зменшення кількості загроз та ризиків від непропорційності міжнародного господарства;
- 2) скорочення приватних заощаджень;

- 3) пошук нижчих цін на сировину;
- 4) проведення виваженої інвестиційної політики;
- 5) здійснення політики економічної дипломатії тощо [5].

Надзвичайно важливе значення для здійснення бізнесом зовнішньоекономічної діяльності мають місце гарантії у сфері інвестування, адже, як правило, здійснення зовнішньоекономічної діяльності певним чином пов'язано з процесами капітальних вкладень. На нашу думку, саме вони гарантують іноземним інвесторам захист їхніх економічних прав та інтересів, а отже – економічну безпеку.

Звернемо увагу, що гарантії забезпечення економічної безпеки бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності за чисельністю досить-таки багато, вони утворюють єдину систему. До неї, зокрема, входять:

- 1) гарантії захисту інвесторів у випадку зміни законодавства держави, у яку вкладені інвестиції;
- 2) гарантії захисту іноземних інвестицій у разі примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб;
- 3) гарантії переказу прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення зовнішньоекономічної діяльності та іноземного інвестування.

Так, наприклад, для успішного здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єкт господарювання повинен, насамперед, бути впевненим у тому, що законодавство держави, у якій така діяльність здійснюється, є стабільним, а у випадку його зміни мають місце певні механізми захисту його прав та економічних інтересів. Саме тому дана група гарантії також отримала назву стабілізаційних застережень.

Гарантії захисту іноземних інвестицій у разі примусових вилучень, а також незаконних дій державних органів та їх посадових осіб становлять особливу групу, яка спрямована на захист бізнесу у випадках втручання у здійснення ними їхніх майнових прав у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Зміст даної групи гарантії полягає у

тому, що іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства. На нашу думку, дана група гарантії спрямована, насамперед, на забезпечення режиму законності та недопущення зловживань з боку органів влади та їх посадових осіб у випадку примусового вилучення інвестицій [6].

Отже, гарантії для здійснення інвестування є особливою групою гарантії, що мають надзвичайно важливе значення для правового регулювання економічної безпеки бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності в умовах глобалізації.

Досить вагомим фактором, що має безпосереднє значення для правового забезпечення економічної безпеки бізнесу у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності, є так звана економічна дипломатія, що виступає вагомою та необхідною складовою економічної політики держави та є спеціалізованою діяльністю органів влади у сфері політики та зовнішньоекономічної діяльності. Зазначимо, що метою даної діяльності є підвищення конкурентного рівня національних суб'єктів господарювання як у сфері господарювання на національному ринку, так і в зовнішньоекономічній діяльності, вихід на нові міжнародні ринки тощо.

Змістом економічної дипломатії у даному випадку є певна система економічних, правових заходів, принципів, норм, засобів та методів, завдяки яким досягається її мета. У той же час слід звернути увагу на те, що економічна дипломатія є багатогранною діяльністю, адже характеризується наявністю зв'язків різного рівня (макро-, мезо-, мікро-, мегарівень) [7].

Ця діяльність спрямована на те, щоб здійснювати взаємоузгодження та координацію економічних інтересів держави,

міжнародних організацій, національних та іноземних суб'єктів господарювання, транснаціональних корпорацій тощо) шляхом проведення виваженої валютно-фінансової, економічної, міжнародної, науково-технічної, кадрової політики.

У той же час важливо звернути увагу на таку ознаку економічної дипломатії, як її офіційність, адже вона по суті є офіційною діяльністю держави та її уповноважених органів (уряду, міністерств, агенств, інших центральних органів виконавчої влади), основним завданням яких є захист українських суб'єктів господарювання та власних економічних інтересів держави.

Конкурентне становище бізнесу будь-якої держави в разі здійснення ним зовнішньоекономічної діяльності прямо залежить від сприяння та підтримки зі сторони держави шляхом застосування різноманітних дипломатичних засобів, інструментів та прийомів. У той же час економічна дипломатія є специфічним інструментом, адже передбачає координацію, єдність зовнішньоекономічної та політичної діяльності органів держави, її дипломатичних, консульських установ тощо.

Важливо зазначити, що економічна дипломатія на сьогодні є дуже поширеною у багатьох державах, включає в себе різноманітні напрями, такі, як національна економічна дипломатія, що стосується окремих держав, економічна дипломатія регіонів та об'єднань, дипломатія міжнародних організацій у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності тощо. Звертаємо увагу, що така дипломатія може носити як офіційний, так і неофіційний характер [8].

Вважаємо за необхідне розглянути структуру економічної дипломатії як особливого елементу правового регулювання економічної безпеки бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності. Так, більшість дослідників до її структури відносять:

1) наявність нормативно-правової бази, що регулює питання економічного співробітництва, дипломатичних відносин у даній сфері (такими нормативними актами можуть бути як джерела націо-

нального права, так і різноманітні міжнародні договори, конвенції, угоди тощо);

2) система та структура органів державної влади, у певних випадках – органів самоврядування, які на підставі положень нормативно-правових актів уповноважені на здійснення діяльності у сфері міжнародних економічних та дипломатичних відносин;

3) система неурядових національних та міжнародних організацій, об'єднань, які займаються питаннями неофіційної економічної дипломатії;

4) представництва (дипломатичні та економічні) держави за кордоном, які здійснюють захист економічних інтересів суб'єктів господарювання.

Звертаємо увагу, що законодавство кожної окремої країни може містити особливі правила, обмеження, гарантії щодо здійснення суб'єктом господарювання зовнішньоекономічної діяльності. Безперечно, усі ці елементи впливають на економічну безпеку бізнесу.

Нормативно-правовим актом, що регулює данні питання в Україні є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. Розглянемо деякі положення даного Закону [9].

Так, розділ V Закону передбачає захист прав та законних інтересів держави та інших суб'єктів зовнішньоекономічної і господарської діяльності України. Відповідно до ст. 28 даного Закону Україна зобов'язана здійснювати захист прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України за межами України згідно з нормами міжнародного права. Такий захист здійснюється за зверненням зазначених суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності через дипломатичні та консульські установи, державні торговельні представництва, які представляють інтереси України.

Важлива увага приділяється питанням застосування заходів України у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів або економічних угруповань. Так, згідно зі ст. 29 цього ж Закону у разі, якщо інші держави, митні со-

юзи або економічні угруповання обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України, у відповідь на такі дії можуть застосовуватися адекватні заходи. У разі, якщо такі дії завдають шкоди або створюють загрозу її заподіяння державі та/або суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, зазначені заходи можуть передбачати її відшкодування. Однак такі заходи не є свавільними, адже застосовуються виключно відповідно до законів України та норм міжнародного права.

На нашу думку, особливу увагу слід приділити також питанню юридичної відповідальності суб'єктів господарювання в разі здійснення ними зовнішньоекономічної діяльності. Даний Закон передбачає принцип, згідно з яким Україна як держава не несе відповідальності за дії суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У свою чергу, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності не несуть відповідальності за дії України як держави.

Так, до суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності можуть застосовуватися такі види відповідальності: майнова відповідальність; кримінальна відповідальність. Звернемо увагу, що у сучасних умовах перелік злочинів у сфері господарської діяльності підлягає розширенню, що пов'язано із виникненням нових способів та схем здійснення конкретних злочинних посягань на економічну безпеку суб'єкта господарювання в разі здійснення ним зовнішньоекономічної діяльності (наприклад, нові способи доведення до банкрутства, шахрайства з фінансовими ресурсами тощо).

На сьогодні найважливішими напрямками вдосконалення правового забезпечення безпеки бізнесу в зовнішньоекономічній діяльності в умовах глобалізації є розробка та реалізація системи гарантій для суб'єктів, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Дані гарантії спрямовані на мінімізацію ризиків, ефективне попередження та подолання загроз, що мо-

жуть вплинути на економічні інтереси бізнесу. Вагомим елементом правового регулювання економічної безпеки бізнесу у сфері зовнішньоекономічної діяльності є також економічна дипломатія, що виступає ваговою та необхідною складовою економічної політики держави та є спеціалізованою діяльністю органів державної влади у сфері зовнішньоекономічної діяльності та політики. Зазначимо, що метою даної діяльності є підвищення конкурентного рівня українських суб'єктів господарювання під час здійснення ними зовнішньоекономічної діяльності, вхід на нові міжнародні ринки тощо.

Чинне законодавство України не містить нормативно-правового акта, який регулює відносини щодо правового забезпечення економічної безпеки бізнесу як всередині держави, так і в разі здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Відсутність законодавчо закріпленого визначення поняття економічної безпеки, єдиного нормативно-правового акта, що регулює питання економічної безпеки у зовнішньоекономічній діяльності, є значними недоліками. Вважаємо, що на сьогодні економічна безпека бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності не врегульована українським законодавством на достатньому рівні. Дана прогалина зі сторони законодавця негативно впливає на здійснення даними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та господарської діяльності взагалі. На нашу думку, дана прогалина національного законодавства потребує першочергового усунення, адже лише за цією умовою можемо гарантувати ефективне та своєчасне забезпечення безпеки суб'єктів господарювання під час здійснення ними зовнішньоекономічної діяльності. Пропонуємо розробити законопроект під назвою «Про забезпечення безпеки бізнесу», у якому розглянути питання як правового забезпечення безпеки бізнесу під час здійснення господарської діяльності в межах України, так і під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: правове забезпечення економічної безпеки; гарантії забезпечення економічної безпеки бізнесу; зовнішньоекономічна діяльність; економічна безпека бізнесу; економічна дипломатія; глобалізація.

У статті проаналізовано правове забезпечення безпеки бізнесу в зовнішньоекономічній діяльності в умовах глобалізації, його ознаки, особливості та структура. Розглянуто систему гарантій забезпечення економічної безпеки бізнесу в зовнішньоекономічній діяльності. Особлива увага приділена аналізу суб'єктів, об'єктів та сутності економічної дипломатії. Проаналізовано законодавство у сфері забезпечення економічної безпеки бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності. Визначено проблеми юридичної відповідальності суб'єктів господарювання під час здійснення ними зовнішньоекономічної діяльності.

В статті проаналізовано правове забезпечення безпеки бізнесу в зовнішньоекономічній діяльності в умовах глобалізації, його ознаки, особливості та структура. Розглянуто систему гарантій забезпечення економічної безпеки бізнесу в зовнішньоекономічній діяльності. Особлива увага приділена аналізу суб'єктів, об'єктів та сутності економічної дипломатії. Проаналізовано законодавство у сфері забезпечення економічної безпеки бізнесу у зовнішньоекономічній діяльності. Визначено проблеми юридичної відповідальності суб'єктів господарювання під час здійснення ними зовнішньоекономічної діяльності.

The article analyzes legal support of security of business in foreign economic activity in the conditions of globalization, its signs, features and structure. The system of guarantees of economic security of business in

foreign economic activity is considered. Particular attention is paid to the analysis of subjects, objects and the essence of economic diplomacy. The legislation in the sphere of economic security of business in foreign economic activity is analyzed. The problems of legal responsibility of business entities when they carry out foreign economic activity are determined.

Література

1. Ліпич Л.Г. Фактори впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств України / Л.Г. Ліпич, А.О. Фатенок-Ткачук // Економіка та держава. – 2008. – № 5. – С. 25.
2. Домашенко М.Д. Оцінка стану економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства на основі його ефективного управління: [монографія] / М.Д. Домашенко, О.В. Прокопенко // Маркетинг. Менеджмент. Інновації / за ред. д.е.н. проф. С.М. Ілляшенко. – Суми: ТОВ «Торговий дім «Папірус», 2010. – С. 49.
3. Дурицька Г.В. До питання оцінки зовнішньоекономічної діяльності підприємств / Г.В. Дурицька // Регіональна економіка. – 2013. – № 8. – С. 211.
4. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності / О.А. Кириченко. – К.: Знання-Прес, 2012. – С. 114.
5. Рум'янець А.П. Зовнішньоекономічна діяльність: [навч. посібник] / А.П. Рум'янець, Н.С. Рум'янцева – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – С. 264.
6. Поєдинок В.В. Теоретичні проблеми регулювання інвестиційної діяльності в Україні (господарсько-правовий аспект): дис. ... д-ра юрид. наук: спец.12.00.04 / Поєдинок Валерія Вікторівна; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – С. 352.
7. Франчук В.І. Загрози корпоративній безпеці як об'єкт дослідження / В.І. Франчук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 150.
8. Циганок О.О. Аналіз позиції підприємства в конкурентній боротьбі за методом конкурентних переваг / О.О. Циганок // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 157.
9. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. [станом на 03.01.2017 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

